

UDK 1:61
1:316.774

Primljeno: 21. 09. 2023.

Stručni rad
Professional paper

Amela Delić Aščić

NA POVRŠINI GDJE KRALJUJE PJENA

(Sead Alić, *Komunicirati ili biti*, Sveučilište Sjever, Varaždin/Koprivnica, 2023)

Knjiga *Komunicirati ili biti* Seada Alića štivo je kakvo rijetko srećemo u komunikološkim istraživanjima – slojevita, duboka, umna, knjiga kojoj se čitatelj s vremena na vrijeme mora vratiti kao kompasu u informacijskoj gužvi stvorenoj zahvaljujući „medijskim posrednicima“. Kako autor pojašnjava, pod posrednicima misli na sve naše savremene ekrane, pa i one posrednike koje je McLuhan pobrojao a u kojima ima i igre, i oružja, i stambenih prostora, „tek manjim dijelom služe razvijanju ljudske duhovnosti i zadobijanju svijeta u sebi“ (str. 6). Posrednici nam uglavnom služe da „ubijemo vrijeme“ ili da „zarobimo trenutke“.

Prvi esej u knjizi upravo govori o našoj neutaživoj potrebi za posjedovanjem, za imanjem, a na tragu znamenite Frommove knjige *Imati ili biti*. Posjedovanje je ovaj put zarobljeno u komunikacijskoj praksi, drugim riječima, posjedovati ne znači ništa savremenom čovjeku ako to što posjeduje nije iskomunicirano, predstavljeno. U ovom „zatvoru komunikacije“, sukladno Ballovom mišljenju, previše informacija ubija informaciju. Watzlawickov aksiom „Ne može se ne komunicirati“ doveden je do krajnjih granica. Brza komunikacija, brza reakcija rezultiraju time da smo „gotovo uvijek na površini naših mogućih odnosa“ (str. 13), jer za dubinu vremena nema. Autor će zapisati kako u vremenu savremenih komunikacija nemamo vremena biti u biti, odnosno dosegnuti do onih nivoa našega bića u kojima se krije bitno znanje ili znanje srca.

„Oponašanje svjetlosti“ naziv je drugog eseja u kojem nas Alić vodi putevima svjetlosti zahvaljujući kojoj postoji sve što vidimo. Riječima autora „sve što postoji

samo je podloga za svjetlost“. Svjetlost je „univerzalni pisac“, a fotografija je samo dio njenog umijeća. Nažalost, mi smo fotografiju umnožili do mjere u kojoj ona postoje dokazom našeg postojanja i bivstvovanja. Ako jesam, na fotografiji sam. Na taj način sistem komunikacijskog zatvora isključuje neposlušne, one koji se protive pravilima igre. Ali, jesu li „slike istine istina?“ (str. 34).

Svijet tehnike prognao je mišljenje, a filozofiju od centralne sveo na marginalnu disciplinu, ako filozofiju shvatamo kao ljubav prema mudrosti i mišljenju. Mudrost tehnokapitalizmu ne treba. U eseju „Filozofija i medicina“ autor nas podsjeća na važnost poznavanja čovjekove duše ili suštine, a kako bi se bilo sposobno baviti njegovom formom – tijelom. Prvi ljekari ujedno su bili i vrhunski filozofi i obrnuto. „Nije slučajno Voltaire govorio da trebamo misliti onako kako dišemo, onako kako koračamo. U nama je ritam povezanosti tjelesnog i duhovnog“ (str. 44).

Vrli novi svijet virusa korona tematiziran je u čak četiri eseja. Aludirajući na Huxleyevu distopiju *Vrli novi svijet*, Alić nam je korona životima oprimjerio ono što je Huxley predvidio. Identični ljudi, identično obučeni, sa istim strahovima i maskama na licu, izloženi istim porukama sa teleekrana velikog brata. „Tako se ne kolonizira svemir nego ljudski um. Kolonizira se psiha kao jedan od posljednjih neistraženih oblika izrabljivanja“ (str. 65). U bolesnom društvu, virus je i medij, medij koji nas je „osudio na nas same“. „Mi smo naučili na nogometne ‘ludnice’, na ‘ludnice’ navijačkih strasti. Navikli smo na ‘ludnice’ koncerata, tuluma, dočeka pobjednika ... ali na ‘ludnicu’ sučeljavanja sa vlastitom samoćom nismo“ (str. 77). Ipak, nismo zaista bili sami jer nam naš komunikacijom prožet svijet nije dozvolio da budemo sami. Izloženi istim porukama postali smo glasnogovornici kulture straha. „Ostanite kući“ – pisali smo postavljajući vlastite fotografije sa maskama kao dokaz poslušnosti i odgovornosti. Sa ekrana su nam se obraćali uvijek isti „fast-thinkersi“ (Bourdieu), „koji uvijek isto govore na isti neuvjerljiv način i s jednako neuvjerljivim argumentima“ (str. 95).

Bezosjećajnost i narcizam i njihova sprega sa tehničkim posrednicima svijesti tema su još jednog od eseja. Na tragu Keena, Carra i Mumforda, autor upozorava na nemogućnost viđenja slike svijeta ukoliko smo previše u nju uronjeni. Riječima Watzlawicka, mi smo isuviše uronjeni u komunikaciju. „Moramo izaći iz slike da bismo je vidjeli“, poručuje Alić. „Čovjek je potencijalno umjetničko djelo. To je i ljudski odnos. Analogija je izravna: ako drugoj osobi i životu stojimo preblizu, vidjet ćemo detalje koji uništavaju ljepotu, oblike ponašanja i psihološka stanja koji izlaze iz okvira očekivanih ponašanja. Da bismo bili to što možemo biti neophodno je odlaziti i vraćati se“ (str. 122). Empatija je ključno svojstvo koje moramo vrati-

ti u naše komunikacijske prakse da bismo ponovo došli do dijaloga, a Bosna i Hercegovina sa svojom historijom interkulturalnosti, ali i konflikta i nepovjerenja, prostor je na kojem može i treba ponići istinski dijalog, piše Alić. Za empatiju su potrebni dubinski i suštinski odnosi, ljubav prije ega, ljubav za drugog koji nije odvojen od mene, „ne ljubiti nekoga nego ono u nekome što participira u vječnome“ (str. 135).

Kako je BiH prostor dijaloga i interkulturalnosti, sigurno je poslije rata i prostor govora mržnje kojemu je tehnologija ponudila savršen prostor za iskazivanje bez odgovornosti. Bolesna društva, kako su Fromm i Freud o njima govorili (prema Alić), savršeno su tlo za širenje govora mržnje, odnosno za verbaliziranje našeg „ida“ (Freud). Gora od sveprisutne mržnje je jedino činjenica da je „mržnja svima sasvim normalna“ (str. 152), a govor mržnje je „samo vrh koplja novog oblika komunikacije“ (str. 159).

U eseju „Populistička sapunica Donalda Trumpa“ saznajemo da je Trump upravo finalni „proizvod“ društva ekrana, *reality showa*, društvenih mreža, eksternaliziranog govora mržnje. On je lider „kolektivnog nesvjesnog“ u kojem su godinama drijemali nakupljeni strahovi od svakoga ko nije „bijel“. Profitabilni mediji punili su budžete zahvaljujući kontroverznim izjavama kontroverznog *reality* predsjednika oblikovanim u senzacionalističke poruke. Trump je živio od medija, a i mediji su profitirali od Trumpa.

„Budi u biti“ poruka je i naslov eseja u kojemu se autor vraća Univerzalnome u čovjeku oslanjajući se na djelo Williama C. Chitticka *Sufijski put spoznaje: Ibn al-Arabijeva metafizika imaginacije*. Ovdje nam Alić predstavlja spoznaju kao najiskreniji izraz ljubavi prema Bogu, kao ispunjenje Njegove prve zapovijedi i imperativa – Uči, odnosno spoznaji dok si živ, živ si dok spoznaješ. Biti u biti znači spoznati da Bog jeste, da samo On jeste, biti Mu blizu kroz umnu spoznaju, čeznuti za Njim i prepoznavati Njegove boje u svim slikama svijeta, a to, kako Alić piše – nije lahko. „Ponekad je preteško nositi teret ljepote Božje prisutnosti u svakom dahu života. Puno je jednostavnije Bogu se klanjati, pet puta dnevno, a ostatak dana provesti ‘rasterećen’ blizine Boga“ (2023: 209). Usudujemo se kazati da je ovo centralni esej knjige, on je njeno spoznajno srce, a i pisac sam tvrdi da filozofijska misao „ne može Boga ne misliti“. Koliko god posrednika i igračaka izmislili, od Božijeg se prisustva ne može odmaći, ni u kojim okolnostima ne može se ne misliti Boga, osim izgubljenima. Ali, misliti Boga ne znači „mjeriti ga“ mjerilima savremenoga svijeta. U jednoj svojoj drugoj knjizi, distopijskom romanu/drami, Alić to ovako zaključuje: „Kada je Protagora izjavio da je čovjek mjera svih stvari,

izgovorio je sudbonosnu riječ – mjera. Tisućljeća koja su slijedila donijela su različite mjere kojima se čovjek pretvarao u biće mjere. Sve što nije moglo biti mjereno moralo je ostati duboko u ljudskoj podsvijesti“. Ali, Bog ne može biti potisnut kada su Njegova umjetnička djela svuda oko nas, bježati od Njega znači bježati u besmisao gomilanja materijalnog, zadovoljavanje želja i potreba koje, kako je to Maslow pisao, uvijek samo rađaju nove potrebe. Misliti Boga znači misliti ga srcem, jer on nije i ne treba biti dokaziv mjerama materijalnog svijeta. „Na površini gdje kraljuje pjena, sve se zbiva u okvirima rekla-kazala. Svjetlo dolazi s mislima u kojima je čovjek koji misli sadržan. Mi dajemo sebe razumijevajući. Bez predavanja neće nam se otvoriti most preko rijeke Lethe. U tom smislu i Chittick pojašnjava: da je znanje proizvod Božanskog otkrovenja a ne diskurzivnog mišljenja“ (str. 217). Da spoznamo, moramo se sresti s „neugodnim“ sobom, moramo iz ‘ludnice samoće’ izaći osviješteni, moramo utišati posrednike i oslušivati sebe. „Paradoks duhovnog znanja sastoji se u tome da možemo znati samo ono za što smo pripremljeni, samo ono što potencijalno već jest u nama“ (str. 228).

Ova knjiga Seada Alića posvećena je pjesniku Enesu Kiševiću. Posljednji esej stoga i obrađuje njegov sonetni vijenac posvećen naučniku Nikoli Tesli. Šutnja je „prolaz kroz svjetove“, a Kišević šuti i kad zbori. Šuti lijepo, umno, šuti tišinom koja odgovara na pitanja čije odgovore uzalud tražimo na ekranima.

*U isto smo vrijeme i sneni, i stvarni,
jer u svemu jesmo, a stalno smo sami.*

Nas, u biti, veža ista sudisajnost –

u pokretu stalnom mi bivamo trajnost (Kišević prema Alić, str. 234).

Adresa autorice
Author's address

Amela Delić Aščić
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
amela.delic@untz.ba